

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ter Inleiding: Onrustige skepsis gestuwd door verlangen naar de vrede Gods

Drees, W.B.; Hensen, R.

Citation

Drees, W. B., & Hensen, R. (1991). Ter Inleiding: Onrustige skepsis gestuwd door verlangen naar de vrede Gods. In . De Ploeg, Utrecht. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/10343>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/10343>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

INHOUDSOPGAVE

Tot inleiding: Onrustige roepjes gestemd door verlangen naar de vrede Gods	7
---	---

I. WANKEL BESTAAN *houtskoolschetsen* 13

Opmerkingen over de theologische duidingen in een wankel bestaan over de wijsgerige werkzaamheid	13
Graham Greene, de afkeer van de onschuld	26
Evangelie en literatuur	42
'Moessicpend, maar niet met de pen'	53
Robert Hensen hoogleraar te Groningen	

II. MYSTIEK EN MESSIAANSE PRAKTIJK 65

Mystiek en geloven, een poging tot beoefening	67
'Van Roehms tot Bloch'	83
Mystiek en geloven	97
Bidden een komedie?	113
Over het Madrusden van het eigen leed	122

III. THEOLOGIE MET REDE EN EXISTENTIE 125

Over een geschiedkundig artikel	127
Pierre Teilhard: over de mens en zijn rede	135
Geloven en ervaren	153
De therapeutische attitude in Tilly's theologie	163

IV. GEDENKEN, ALS DE GESCHIEDENIS UITERVAALT 181

Over de 'gedachtenis van het leed'	181
De Aandag	194
Geloof en geschiedenis	208
Secularisatie	225
Modernisme - Postmodernisme	235
Marcus 13	241

Bibliografie	241
Register	247

Uitgeverij De Ploeg
Utrecht

INHOUDSOPGAVE

Ter inleiding: Onrustige scepsis gestuwd door verlangen naar de vrede Gods	7
I. WANKEL BESTAAN	13
Opmars, grens en koorddans: over de wijsgerige werkzaamheid	15
Graham Greene, de afkeer van de onschuld	26
Evangelie en literatuur	42
'Meeslepend, maar met mate'	55
II. MYSTIEK EN MESSIAANSE PRAKTIJK	65
Mystiek en geloven, een poging tot beoordeling	67
'Van Boehme tot Bloch'	83
Mystiek en geloven	97
Bidden een komedie?	113
Over het Madurodam van het eigen innerlijk	122
III. THEOLOGIE MET REDE EN EXISTENTIE	125
Over een geruchtmakend artikel	127
Pierre Thévenaz: over de mens en zijn rede	135
Geloven en ervaren	153
De therapeutische attitude in Tillich's theologie	163
IV. GEDENKEN, ALS DE GESCHIEDENIS UITEENVALT ...	181
Over de 'gedachtenis van het kruis'	183
De Aanslag	190
Geloof en geschiedenis	194
Secularisatie	208
Modernisme - Postmodernisme	225
Marcus 13	235
Bibliografie	241
Register	247

TER INLEIDING:

Onrustige skepsis gestuwd door verlangen naar de vrede Gods

*Niets bleef over van het oude
buiten, van tuinen, van gras
waar ooit iets gebeurd moet zijn.*

*Wil het ooit weer iets worden
dan zal ik het zo moeten opschrijven
dat ik niet meer hoef
te zoeken, maar kan huilen*

Rutger Kopland, uit
Alles op de fiets

Gedenken, zo hartstochtelijk dat we kunnen huilen, wil het ooit iets worden: dat karakteriseert de levenshouding én de theologie van Robert Hensen. Als weinig anderen in de theologie heeft hij erkend en herkend dat er niets over is gebleven van het oude landhuis, van de grootse theologische ontwerpen, de metafysische beelden van 'boven' en 'beneden' en de verzekerdheid van een zin der geschiedenis. En toch is Hensen gebleven bij 'het zo opschrijven dat ik kan huilen', bij gedenken, met name van de lijdenden, opdat het ooit iets zou kunnen worden, en meer nog, opdat we nu onze verantwoordelijkheid mogen herkennen en nemen.

Over de theoloog K.H. Roessingh schreef Hensen in 1986 een korte beschouwing met als titel "Onrustige skepsis gestuwd door verlangen naar de vrede Gods". De titel had ook op Hensen zelf kunnen slaan.

Onrustige skepsis. Bij een lezing of college komt Hensen aan met een dikke stapel velletjes vol aantekeningen en citaten, een ware goudmijn als vrucht van enige onrustige nachtelijke uren te midden van vele boeken. Helder en vol vuur verdedigt hij vervolgens deze of gene positie. Om dat

vervolgens weer terug te nemen; het moet toch echt anders. De onrustige skepsis komt voort te komen uit hartstocht voor waarheid; bij iedere interessante positie is er toch ook iets van waarheid en waarde in een contrasterende opvatting. Maar evenzeer komt het voort uit betrokkenheid bij mensen, juist ook bij mensen die niet lijken te tellen. Wat dat betreft belichaamt hij, enigszins modieus gesproken, de post-moderne aarzeling: ieder omvattend systeem is verdacht, omdat het de werkelijkheid op maat snijdt, reduceert tot een systeem en daarbij sommige ervaringen niet telt, sommige mensen niet acht. De skepsis is niet alleen intellectueel; ze komt voort uit diep besef van het tragische in het leven, de post-moderne aarzeling ten aanzien van een omvattend ontwerp. De onrust geldt niet alleen anderen; zijn boek over Tillich doet hij af als niet meer dan "een houtskoolschets" (1967, 225). Dat sterke besef dat er meer te zeggen is, dat anderen ook nog iets relevant te zeggen hebben en dat een zaak nog anders belicht moet worden, heeft misschien mede gemaakt dat het nooit tot een proefschrift gekomen is. Ik dacht ook aan die zelfkritische onrust van mijn promotor, toen ik bij mijn proefschrift de stelling opnam: "promoveren kan degene die bereid is de eigen antwoorden enige maanden voor lief te nemen; wie dat niet kan, kan terecht een hooggeleerde doctorandus zijn".

Gestuwd door verlangen naar de vrede Gods. Hensen is niet alleen een skepticus - zijn skepsis kan slechts begrepen worden in samenhang met hartstocht, zijn pathos voor mensen. Niet als verlangen naar een andere wereld, maar naar "deze wereld, helemaal anders". Bij dat perspectief gaat het om solidariteit, maar ook om redelijkheid; "de praktische verzekerdheid dient altijd weer door het oog van de theoretische waarheids- en waardevinding te gaan", om een gevlugelde uitdrukking van hem aan te halen.

's Levens opdracht om contrasten te doorstaan: ook de ondertitel van het artikel over Roessingh had Hensen zelf kunnen gelden. In vroege artikelen, ook in dit boek afgedrukt, komt die opdracht tot uiting, bijvoorbeeld in het spanningsvolle beeld van een koorddans, maar ook in "de afkeer van de onschuld". De grote aandacht voor het werk van Paul Tillich lijkt dan ook voort te komen uit de herkenning van geestverwantschap, juist ten aanzien van de contrasten. De kern van het denken van Tillich tekent Hensen als "de duiding van het leven als overwonnen tegenspraak" (Hensen 1967, p.16). Echter, in onderscheid met Tillich ligt het houvast voor Hensen niet verankerd in een theologische zijnsleer. "Niet: God is, maar God geldt"¹. Niet de zijnsleer, maar de levenspraktijk met de beslissingen die daar genomen worden, geladen door de gedachtenis aan velen - waaronder die jood die gerechtelijk werd geëxecuteerd - is het primaire terrein van deze theologie.

De in dit boek verzamelde artikelen bieden een intellectueel portret van Robert Hensen - een houtskoolschets, om zijn woorden te gebruiken. De teksten zijn echter bijeengebracht omdat ze meer waarde hebben dan alleen als portret van een leermeester en vriend. Voor dergelijke open en eerlijke verkenningen rond geloof en cultuur zullen ook veel anderen dan zijn collega's en zijn leerlingen belangstelling hebben. En ook buiten het vrijzinnig protestantse klimaat waarin zijn wortels liggen, kunnen mensen zich herkennen als het gaat over het leven als koorddans, over "de afkeer van de onschuld" en over messiaans verlangen - over de enkeling en de vele geschiedenissen.

De artikelen zijn in vier groepen geordend. Deze thematische orde blijkt enigszins te corresponderen met een ontwikkelingsgang in het denken van Hensen; de continuïteit is daarbij echter zo groot dat een strikt chronologische ordening minder adequaat leek dan een zwakke thematische ordening.

In de eerste artikelen, uit de vijftiger jaren, wordt het menselijk bestaan op existentialistische wijze getekend. Ook in het artikel over de literatuur (1969) is dat aan de orde. En in het artikel over het meeslepende van de muziek zegt Hensen dat we bij Mozart treffen "de gevaarlijke, verleidelijke demonie van roes en vergetelheid samen met de vreugde om het bestaan" (1987).

In de tweede groep artikelen, vooral uit de zeventiger jaren, gaat het over mystiek en messiaanse praktijk: het zoeken naar transcendentie, onder andere in de hippie-beweging van de zestiger en zeventiger jaren, maar ook de vraag naar wortels voor de messiaanse praktijk. In een rijk gedocumenteerd artikel tekent Hensen een lijn van de Kabbala en de mystieke denker Jakob Böhme naar de joods-marxistische filosoof Ernst Bloch, bij wie de mystiek met andere middelen wordt voortgezet, uitmondt in revolutionair engagement.

De derde groep bevat enige artikelen die lijken te handelen over bepaalde personen, de vrijzinnige Piet Smits, de frans-zwitserse wijsgeer Pierre Thévenaz, de nederlandse theoloog H. Berkhof en de theoloog/filosoof Paul Tillich. In ieder van die artikelen gebruikt Hensen het werk van een ander om dóór te vragen, om een fundamentele zaak aan de orde te stellen. In die discussies tekent zich dan ook de continuïteit af van het theologiseren van Hensen vroeger en nu.

De laatste groep bevat vooral recente artikelen, waarbij het motief van het gedenken expliciet is, bijvoorbeeld in de niet eerder gepubliceerde lezing over "geloof en geschiedenis", maar ook in een eigenzinnige recensie van een roman van Harry Mulisch, *De Aanslag*.

Volledig uitgeschreven preken van Hensen stonden mij niet ter beschikking. Om toch zichtbaar te maken op welke wijze vanuit het hier ge-

schetste theologiseren aanzetten tot een preek op kunnen komen is aan het eind van de bundel een preekschets betreffende de apocalyptische rede uit Marcus 13 opgenomen.

Robert Hensen is in 1925 in Dordrecht geboren. De tijdens de bezetting clandestien begonnen studie theologie is na de oorlog voortgezet in Leiden (1945-1950), met een onderbreking voor studie in Basel (1946). In 1951 legde hij, *cum laude*, het doctoraal examen af. Ook in Leiden was hij als assistent bij de hoogleraar godsdienstwijsbegeerte L.J. van Holk werkzaam.

Op 8 november 1950 werd hij bevestigd als hervormd predikant te Grootebroek; later kwam daar de pastorale zorg voor Bovenkarspel bij. Van 1954 tot 1959 was hij predikant-voorganger bij de Nederlandse Protestanten Bond in Baarn; in die periode heeft hij ook als docent "cultuurgeschiedenis van het Christendom" les gegeven aan de *dépendance* van het Baarns Lyceum, die toen was gevormd voor de opleiding van de prinsessen. Karakteristiek zal ook zijn geweest de "aangrijpende rede"², die Hensen hield bij de protestdemonstratie na de russische onderdrukking van de Hongaarse opstand.

Van 1959 tot 1974 was Hensen voorganger van de Vrijzinnig Hervormden te Groningen, vervolgens tot 1984 studentenpredikant. Vanaf 1 mei 1984 tot eind 1990 is hij hoogleraar vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk bij de theologische faculteit van de Rijksuniversiteit te Groningen geweest. Zijn leeropdracht betrof daar met name de dogmatiek en de bijbelse theologie.

Naast de gewone werkzaamheden die horen bij het predikantschap heeft hij ook lezingen gegeven over een grote verscheidenheid aan onderwerpen, ook voor de V.P.R.O., toen nog met puntjes, waarvoor hij ooit een kalender samenstelde, en de I.K.O.R.

De teksten zijn ongewijzigd opgenomen, afgezien van correctie van een enkele drukfout en harmonisering van de lay out. Oorspronkelijke aantekeningen en noten zijn afgedrukt aan het eind van ieder artikel. Van twee artikelen in het derde deel en van één artikel in het laatste deel is een gedeelte weg gelaten aangezien dat voor deze uitgave te zeer gebonden was aan een specifieke context. In alle drie de gevallen was echter een belangrijk deel van het betreffende artikel van algemener belang, te weten de relatie van ons tot de bijbelse traditie, de verhouding van geloven en ervaren, en de betekenis van modern en post-modern. Ieder artikel wordt voorafgegaan door een korte aanduiding van de oorspronkelijke context; deze redactionele aanvulling is cursief gedrukt. Redactionele correcties, voorzover aanwezig, zijn verantwoord aan het eind van het betreffende artikel.

Deze uitgave is mede mogelijk geworden dankzij financiële ondersteuning door de Groningse Vereniging van Vrijzinnig Hervormden, het Groninger Universiteits Fonds, de Stichting tot Bevordering van Vrijzinnig Hervormd Godsdienstig Leven en de afdeling Baarn van de Nederlandse Protestanten Bond, alsmede door garantiesubsidies van de Faculteit der Godgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit Groningen en de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden in Nederland.

Ik heb het als een groot voorrecht en genoeg beschouwd om dit intellectuele portret uit het eigen werk van Rob Hensen te mogen samenstellen. Van harte wil ik Rob en Jannet Hensen danken voor de royaliteit waarmee zijn werk mij was toevertrouwd.

Willem B. Drees

AANTEKENINGEN

1. Titel van interview door F. Mooi in *Woord en Dienst* 33 (10, 12 mei 1984) : 173 - 174.
2. Aldus *de Baarnsche Courant* van 9 november 1956.